Міністерство культури і мистецтв України
Київський державний університет культури і мистецтв

УДК 791.6

ПЕРЕНЧУК ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

ВИКОРИСТАННЯ ГРИ ЯК ЗАСОБУ СВЯТКОВОГО СПІЛКУВАННЯ УЧАСНИКІВ МАСОВИХ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ДІЙСТВ

Спеціальність
13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1998

Дисертацією є рукопис.

Дисертацію виконано в Київському державному університеті культури і мистецтв, м.Київ.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор
ОБЕРТИНСЬКА Анеля Петрівна, проректор з навчальної роботи Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України, м.Київ.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
ЗАСЛУЖЕНЮК Володимир Степанович,
Національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри педагогіки, м.Київ;

кандидат педагогічних наук, професор
СЛИВІНСЬКА Діана Олександрівна, завідувач кафедри української мови Київського державного університету культури і мистецтв, м.Київ.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Актуальність теми. Соціально-політичні зміни, що відбуваються в Україні, активізували проблеми оптимізації співвідношення праці і відпочинку людей, викликали необхідність розв'язання завдання по забезпеченню науково обгрунтованого підходу до організації здорового активного, духовно насиченого дозвілля. Це обумовлено тим, що соціокультурна ситуація, яка склалася в країні, характеризується, з одного боку тим, що існує реально емоційно-психологічна перенапруга індивідуальної і соціальної психіки, яка виявляється у масових настроях соціального песимізму та психічного неспокою, превалювання ірраціональних елементів над раціональними; а з іншого – все активніше виявляється суттєва гуманітарна потреба суспільства і особистості у гармонізації та набутті емоційного комфорту. Тому закономірно актуалізується звернення до такого виду людської діяльності як гра, яка спроможна, як засіб святкового спілкування, відігравати роль механізму психологічної трансформації емоційної перенапруги.

Дослідники в галузі загальної і соціальної психології, педагогіки, культурології відзначають існування реальних соціально-психологічних бар'єрів на шляху виходу із стану комунікативного шоку, в якому знаходиться наше суспільство. Зняття напруги передбачає відродження у повному обсязі в комунікативній системі втрачених видів спілкування, які б дали можливість гармонізувати в суспільстві цю систему, забезпечити дію процесів соціальної релаксації. У людей все більше зростає потяг і бажання до участі у національних культурно-дозвіллєвих формах взаємодії і, передусім, до сучасних рекреативних форм святкового спілкування. Святкове спілкування все активніше стверджується як засіб розвитку дозвіллєвих потреб та інтересів людей, як засіб соціально-педагогічної релаксації. Проте відсутність педагогічних досліджень в галузі культурно-просвітницької діяльності про теоретичне і практичне обгрунтування ігрової діяльності як основного чинника святкового спілкування в певній мірі гальмує використання гри як механізму гармонізації соціально-педагогічної ситуації. Ці обставини зумовили дослідницьку проблему і вибір теми дисертаційного дослідження.

Обрана автором тема дисертації має тісний зв'язок з розробкою державної комплексної наукової теми Міністерства культури і мистецтв України "Культура. Просвітництво. Дозвілля", з Концепцією розвитку Київського державного університету культури і мистецтв по вдосконаленню підготовки педагогів соціально-культурної сфери та режисерів масових театралізованих дійств.

Теоретичну основу дослідження складають праці видатних вчених: Г.С.Сковороди, Т.Г.Шевченка, М.М.Бахтіна, М.А.Бердяєва, В.В.Розанова, В.С.Соловйова та інших, які обґрунтували соціальну значущість культури у формуванні суспільної психології; Г.В.Плеханова, І.Канта, К.Керені, Й.Хейзінга, К.Д.Ушинського, П.Ф.Лесгафта, А.С.Макаренка, Д.Б.Ельконіна та інших, які розкривали соціально-педагогічну суть феномену "гра".

Теоретичну основу дослідження складають і положення про роль людської діяльності у формуванні особистості, її духовних потреб (А.Т.Здравомислов, М.С.Каган, Л.Н.Коган, О.М.Леонтьев та ін.); про значення культури у формуванні та розвитку особистості (А.І.Арнольдов, С.М.Артановський, С.М.Іконнікова, В.Т.Лісовський), соціокультурної теорії розвитку (Л.С.Виготський) та в сфері дозвілля (М.С.Каган, Є.Б.Українська, І.А.Ульясова); головні положення соціально-культурної діяльності (М.А.Аріарський, О.В.Сасихов, Ю.А.Стрельцов, В.Є.Тріодін та ін.); принципів сценарної розробки, режисури масових театралізованих дійств (Д.М.Генкін, А.О.Конович, Є.В.Вершковський, О.П.Марков, А.П.Обертинська, А.І.Чечетін, І.А.Туманов, В.Г.Шабалін та ін.).

Питання святкового спілкування розглядалися багатьма авторами. В контексті загальнолюдського підходу це поняття розглядається як процес, який забезпечує соціокультурний розвиток особистості у сфері дозвілля (М.С.Каган, Є.Б.Українська, І.А.Ульясова), як спосіб функціонування культури (В.Ю.Борєв, А.В.Коваленко, О.І.Даниленко, І.О.Давидов, Б.І.Фірсов, А.Г.Булатова, Р.Б.Пандей та ін.), як спосіб соціалізації особистості (А.К.Байбурін, Л.Н.Виноградова, А.М.Решетов, І.М.Снєгірьов); як механізм зв'язку особистості і культури, суспільства і культури (В.С.Зеленчук, А.Д.Лоскутова, В.А.Пронніков, І.Д.Ладанов, В.А.Руднєв).

Специфіка предмету дослідження обумовила звернення до наукових праць, які розкривають різноманітні методологічні аспекти

теорії та практики використання гри як педагогічного явища (М.М.Бахтін, В.І.Суханов, Д.М.Генкін, М.С.Каган, А.П.Обертинська, В.А.Руднєв, Д.М.Угринович та інші). В педагогічних дослідженнях святкове спілкування постає в контексті виховних проблем позакласної і позашкільної роботи (Є.Т.Руднєва, Є.В.Соболева та ін.). Не можна не згадати про загін науковців, дослідження яких присвячено власне грі чи ігровій діяльності (Ф.Гросс, К.Керені, К.Д.Ушинський, П.Ф.Лесгафт, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський та ін.).

У соціальній педагогіці, яка найбільш інтенсивно досліджує підвалини виховання у сфері дозвілля, склалися два підходи до розуміння святкового спілкування. Перший підхід, обгрунтований Д.М.Генкіним і розвинутий його науково-педагогічною школою, стверджує святкове спілкування як механізм соціального виховання особистості (В.С.Аксьонов, А.А.Конович, Є.В.Руденський). Другий підхід, який ствердився в дослідженні групи московських учених, розглядає святкове спілкування як тип соціально-виховного зв'язку, організованого в сфері дозвілля з метою ефективного впливу на особистість (В.М.Гагін, О.І.Марков, А.І.Чечетін та ін.).

В руслі видовищно-перцептивної парадигми використовується поняття святкового спілкування в мистецтвознавчих дослідженнях, де святкове спілкування визначається як особливий масовий тип сприйняття святкових видовищ (Й.М.Туманов, Б.М.Петров, В.А.Соруханов, Л.В.Шаміна).

Трактування поняття "святкове спілкування" в контексті видовищно-перцептивної парадигми стало домінуючим, що й визначило пошук технології його організації як явища художньо-видовищного впливу.

Характеристику поняття "художня комунікація" представлено і в дослідженнях з естетики (А.Я.Зись, М.П.Стефанська). Безперечно, в святковому спілкуванні є елементи художньої комунікації, але воно не зводиться до них.

Незважаючи на розмаїття думок, визначень, посилань, в науковій літературі не розроблено не лише поняття "святкове спілкування", але й питання про ігрову природу святкового спілкування. Цей аспект проблеми найчастіше розглядається як "елемент святкового дозвілля" і, на жаль, не став предметом спеціального дослідження.

Мета дослідження – розробка феноменології і соціальної технології ігрової діяльності, аналіз ігрової діяльності як значущого соціально-педагогічного механізму спілкування і подолання ситуацій емоційної напруги, як засобу святкового спілкування учасників масових театралізованих дійств.

Мета дослідження обумовила необхідність розв'язання основних завдань:

- виявити суть, природу і значення гри як феномену культури та засобу святкового спілкування учасників театралізованих дійств;
- виділити ситуаційні детермінанти системи ігрових дій в процесі святкового спілкування,
- обгрунтувати теоретичну соціально-педагогічну модель ігрової діяльності, проаналізувати її основні компоненти;
- представити концепцію технології святкового спілкування за допомогою театралізованої гри як системно-інтегрованої діяльності організаторів.

Методика дослідження. Характер, мета і основні завдання дослідження обумовили арсенал методів, засобами яких воно було здійснено. По-перше, було використано системно-структурний метод дослідження, який дозволив проаналізувати ігрову діяльність як феномен соціальної педагогіки, показати її основні компоненти і їхнє місце в святковому спілкуванні.

Основну частину матеріалів дослідження одержано методом експерименту. Для фіксації конкретних фактів було використано моніторинг ігрової діяльності під час свят у Києві і регіонах (Черкаська, Івано-Франківська, Київська, Тернопільська області) протягом 1992-1997 років.

Ефективність практичної реалізації розробленої протягом вказаного вище періоду концепції святкового спілкування засобами ігрової діяльності визначалась методами включеного спостереження, експрес-інтерв'ю, компетентної експертизи.

Історико-педагогічний аналіз і визначення гри як феномену культури стали теоретичною базою для експериментального дослідження, яке складалося з наступних етапів.

На першому етапі (1992-1994р.р.) опрацьовано філософську, психологічну, педагогічну, культурологічну, наукову та методичну літературу по темі дисертації, виявлено ступінь її розробленості;

здійснено моніторинг на наступне програмування гри як соціально-педагогічного механізму святкового спілкування.

На другому етапі (1995-1996 р.р.) проведено констатуючий експеримент, розроблено дослідницький матеріал для здійснення формуючого експерименту, здійснено дослідну перевірку програмування театралізованої гри в процесі організованого дисертантом досвіду проведення масових театралізованих дійств у Києві, обласних центрах України.

На третьому етапі (1997-1998р.р.) здійснено аналіз даних дослідницької роботи, здобутих під час включеного і опосередкованого педагогічного спостереження дисертанта при проведенні театралізованих дійств та використанні гри як соціокультурного явища, узагальнено результати дослідження, сформовано висновки та рекомендації.

Використання різноманітних методів у дослідженні було пов'язано із складністю об'єкта і масштабом роботи. Методика реалізувалася автором і під час його творчого керівництва постановкою театралізованих свят та концертів групою студентів кафедри режисури естради і масових вистав Київського державного університету культури і мистецтв. Впровадження театралізованої гри як засобу спілкування носило експериментальний характер і порівнювалося з групою свят, побудованих за видовищно-перцептивним принципом.

Наукова новизна дослідження. В дисертації вперше здійснено комплексне дослідження використання ігрової діяльності в системі театралізованих дійств і обгрунтовано концепцію існування святкового спілкування як системи ігрових дій.

На цій основі обгрунтовано ігрову природу святкового спілкування, дано характеристику гри як механізму спілкування, розкрито соціально-педагогічний механізм трансформації особистості в святковому спілкуванні.

Розроблений в педагогічній теорії погляд на ігрову діяльність як на комунікативне явище дозволяє авторові визначити її як процес активного і творчого включення особистості, соціальних груп, спільноти у взаємодії, яка забезпечує ліквідацію емоційної перенапруги.

Практична цінність дисертації. На базі розробленої автором концепції використання ігрової діяльності як засобу спілкування в

Київському державному університеті культури і мистецтв було розроблено спеціальний курс "Режисура ігрової діяльності". Вдалося застосувати на практиці наукові висновки дисертанта про реконструювання форми святкового спілкування в традиційних народних святах, що проводилися в ряді міст України, і створення комплексу нових форм, що дозволило значно підняти рівень реалізації їх соціально-педагогічного потенціалу.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися на навчальних заняттях в Київському державному університеті культури і мистецтв, в Інституті підвищення кваліфікації працівників культури. Матеріали і висновки дисертації були запроваджені автором в практику проведення загальнонаціональних та народних свят Києва та ряду областей України, де автор виступав як сценарист, режисер, керівник фольклорних експедицій студентів по вивченню та дослідженню особливостей використання гри як своєрідного засобу святкового спілкування.

Вірогідність отриманих результатів забезпечено теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, репрезентативністю дослідницьких даних, застосуванням комплексу методів, адекватних предмету і мет' дослідження, кількісним і якісним аналізом емпіричного матеріалу.

Основні положення та результати дослідження було представлено у наукових виступах автора на обласних нарадах та семінарах (Тернопіль, Черкаси, Чернігів), на всеукраїнських наукових конференція:: "Відродження і розвиток культури України. проблеми історії, теорії і практики (Київ, 1993р.), "Проблеми розвитку педагогічних здібностей студентів" (Київ, 1995р.); "Художня культура та проблеми підготовки кадрів" (Київ, 1996р.), внутрівузівських науково-практичних конференціях (1991-1998р.р.).

Про результати проведеного автором дослідження опубліковано 5 наукових статей, в тому числі у збірниках статей викладачів та аспірантів Київського державного інституту культури та Інституту підвищення кваліфікації працівників культури, м.Київ.

Мета та завдання дослідження, його методика, набутий у ході роботи теоретичний та емпіричний матеріал зумовили структуру дисертації, яка складається із вступу, двох розділів, висновків (обсяг 165с.), списку використаних джерел (173 назви), додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовуються актуальність, наукова новизна і практична значущість досліджуваної теми, характеризується стан її наукової розробленості, визначаються методологічна, теоретична і експериментальна база, формуються цілі і завдання дослідження.

У першому розділі "Природа і значення гри як явища культури" – визначено вихідні дані історико-теоретичного аналізу поставленої проблеми.

В розділі розглянуто і інтерпретовано в руслі авторського концептуального підходу феномен гри як явища культури, виділено основні методологічні підходи дослідження ігрової діяльності, проведено короткий аналіз основних концепцій гри як вітчизняних (К.Д.Ушинський, П.Ф.Лесгафт, А.С.Макаренко, Д.Б.Ельконін та ін.), так і зарубіжних (Ф.Бойтендайк, Ф.Шіллер, Г.Спенсер, В.Вундт, К.Кереньї, І.Хейзінга та ін.) філософів, психологів, педагогів. Всі вони розглядали гру з різних точок зору. В нашому ж дослідженні ігрова діяльність виступає як системоутворююча ознака процесу спілкування, яка сама по собі має ігрову природу, тим більше в такому виді соціально-культурної діяльності виступає як масове свято, театралізоване видовище.

У розділі виділено дві основні групи завдань, які стоять перед грою – соціальні (комунікативно-організаційні) і виконавсько-педагогічні. Обидва ці завдання спрямовані на гармонізацію суспільних відносин і оптимізацію функціонування соціальних систем під час кризових ситуацій, а також на інтеграцію спілкування.

Автор особливо виділяє місце ігрової діяльності у сфері дозвілля, посилаючись на думку відомого дослідника Д.М.Генкіна про існування різних "шарів" чи "рівнів" дозвіллєвої діяльності, і висуває гру на один із вищих щаблів в організації дозвілля.

В теоретичній частині розділу переконливо доводиться, що гра, передусім, виступає як засіб соціалізації особистості.

З метою уточнення нинішніх функцій гри простежується її модифікація в історичному розвитку, починаючи з античних часів. Особливий наголос у контексті дослідження ставиться на розвиток не лише української гри, а й української філософської думки щодо неї. Передусім, тут найважливіша думка про значення історичної спадщини, в тому числі гри, яка пронизує педагогічні погляди

Григорія Сковороди та Тараса Шевченка. Від них і до наших часів теорія гри цікавила дослідників, і якими б різними не були їх погляди, безперечно одне: всі вони підтверджують поліфункціональність гри, її рушійну силу у фізичному і духовному розвитку особистості.

На підставі аналізу спеціальної літератури та даних констатуючого експерименту, який полягав у моніторингу ігрової діяльності під час проведення традиційних масових свят, автор висуває свою концепцію гри, яка знаходить відображення у другому розділі дисертації – "Святкове спілкування як система ігрових дій", де розглядає ігрову основу святкового спілкування.

Тут дається соціально-педагогічний аналіз гри як своєрідного засобу святкового спілкування. Святкове середовище обирається тому, що це особливий вид спілкування на міжособистісному, особистісно-масовому рівнях – якостях, властивих ігровій діяльності. На основі аналізу наукової літератури до існуючих концепцій теорії гри, які наводяться в розділі, автор додає свою, яка грунтується на системному аналізі, в основі якого лежить поняття гри як специфічної соціокультурної діяльності людей. Саме це дає змогу зрозуміти гру як особливим чином організовану мову спілкування в контексті вивчення святкової культури. Власне, такий підхід можна назвати культурологічною концепцією, яка трактується як творча вільна діяльність людей. Розгляд гри як мови спілкування у дослідженні неможливий був би без семіотики, якщо взяти до уваги, що гра – це складна знакова система, яка підлягає певним правилам. Передусім це та обставина, що гра на відміну від класичної форми діалогу, пропонує тріаду (два суб'єкти гри і учасники свята, не включені до активної дії). Принцип відбору знаків-дій в такому разі базується на ігровій мові святкового спілкування, тобто на принципі змагання. Проте, дія як знак у спілкуванні учасників свята перш, ніж стати елементом мови, проходить відбір відповідно до трьох основних принципів: змагання, демонстративність і ситуативна нормативність. Імпровізація є провідним принципом реалізації ігрової мови спілкування, хоч і має у грі певні обмеження.

Все вищезазначене дає можливість обрати стиль ігрової взаємодії, самій грі стати видовищем і набути таких якостей, як візуальність, зрима діяльність і художньо-комунікативна впливовість. Видовищно-ігрову дію можна назвати засобом спілкування, де є два

суб'єкти спілкування – глядачі і виконавці, а засобом їх зв'язку є візуально організована гра. Залежно від змісту і характеру святкових дій ігри розподіляються не лише на видовищні, але й ритуальні, карнавальні, спортивно-танцювальні. Кожна з них має свою побудову типології і функцій, свої педагогічно ефективні форми організації, що й допомагає кожному святковому дійству стати неповторним.

Втілення театралізованих програм як своєрідного механізму з використанням гри, як засвідчили результати включеного педагогічного спостереження та анкетування учасників святкового дійства, сприяють перетворенню учасників свята з пасивного споглядача та спостерігача на активного учасника. У відсотковому відношенні за допомогою таблиці можна встановити рівень активності учасників та динаміку переходу від пасивного сприйняття інформації до використання певних святкових та ігрових дій під час проведення свят "День Києва", "Різдво", "Проводи Зими", "День Перемоги" за період з 1993р. по 1996р.

Таблиця.

Назва свята / Роки	Сторонній спостерігач		Бажаний гість		Активний учасник	
	1993	1996	1993	1996	1993	1996
День Києва	4	1,2	4	4	12	14,8
Різдво	10	–	8	11,2	2	8,8
Проводи Зими	8	–	6	7	6	13
День Перемоги	–	–	8	4,4	12	15,6

Як свідчать результати включеного спостереження автора, педагогічний вплив на особистість у святковому спілкуванні відбувається через комплекс ігрових дій, які забезпечують як художньо-ігровий вплив, так і художньо-ігрову взаємодію. Тому в розділі представлено розгорнуту соціально-педагогічну характеристику ігрової діяльності як засобу святкового спілкування. Це знайшло підтвердження у формуючому експерименті та в контент-аналізі конкретних святкових сюжетів.

Таким чином, у другому розділі автор шляхом констатуючого та формуючого експерименту визначив основні принципи гри як мови спілкування, а також основні елементи системи ігрових дій.

Широкий обсяг аудиторії, включене спостереження, контент-аналіз підштовхнули до продовження експерименту, дозволили

здійснити моделювання театралізованої гри як засобу спілкування. До експерименту було включено тренінг зі студентами Київського державного університету культури і мистецтв як майбутніх режисерів-педагогів, визначення основних етапів та завдань, пов'язаних з організацією педагогічного впливу на учасників.

Особливе місце в ігровій діяльності займає театралізована гра, тому вона й стала предметом окремого аналізу в II розділі "Театралізована гра як засіб спілкування". Тут спостерігається найскладніша і найвища ситуація ігрової діяльності – програмування і виконання ігрових ролей. Для цього використовуються два прийоми: драматизація як сценарна основа і театралізація – техніка виконання ігрових ролей. З метою перевірки основних положень формуючого експерименту з групою студентів режисерської спеціалізації було застосовано спеціальний тренінг, а також шляхом серійних соціально-педагогічних експериментів розроблено педагогічні принципи організації театралізованої гри як видовища. Вони являють собою систему взаємопов'язаних вимог, необхідних для ефективної організації театралізованої гри як видовищ, а саме:

а) принцип змагання як основи театралізованої ігрової взаємодії;

б) принцип проблематизації ставлень суб'єктів-учасників театралізованої гри;

в) принцип опозиційності відносин між суб'єктами-учасниками і суб'єктами-глядачами театралізованої гри;

г) принцип дистанційності (він не дозволяє учасникам-глядачам втручатися до театралізованої ігрової дії);

д) принцип зараження, який орієнтує дії суб'єктів-учасників на дії, які мають володіти якостями емоційної індукції, тобто викликати і примножувати емоції у середовищі суб'єктів театралізованої гри.

Таким чином, аналіз соціально-педагогічної моделі гри дозволив розкрити основні системні компоненти ситуації спілкування:

– "ігрова атмосфера" – специфічний соціально-психологічний настрій як результат поєднання (через механізм соціально-психологічного зараження індивідуально-психологічної і соціальної напруги);

– "ігрові норми" – система відносно сталих обмежень і допусків, які

визначають характер дій у спілкуванні;
- "ігрові ролі" – характерні для даної системи моделі міжособистісної, особистісно-групової чи міжгрупової взаємодії;
- "ігрові дії" – засоби фізичної та інтелектуальної активності відповідно до ігрових норм поведінки людей;
- "ігровий алгоритм" – порядок виконання ігрових дій відповідно до ігрових норм:
- "ігровий простір" – фізичний простір, який забезпечує умови для виконання ігрових дій;
- "ігрові перешкоди" – своєрідні бар'єри, які потребують і ініціативи у досягненні поставленої ігрової мети;
- "ігрова мета" – змістотворчий чинник ігрових дій;
- "ігровий код" – мова, система правил її використання в ігровій взаємодії;
- "ігровий досвід" – характеристика ігрової комунікативної компетентності особистості гравця.

У висновках викладено підсумки і практичні рекомендації, положення, які визначають перспективу подальшого дослідження означеної проблеми.

Як показало дослідження, розгляд ігрової діяльності як засобу спілкування є актуальним і своєчасним. Сама соціокультурна ситуація в країні з різним загостренням суперечностей, коли існує вкрай необхідна потреба у подоланні песимізму, масового психічного неспокою, вимагає пошуку відповідних шляхів і засобів до них.

Звернення до гри як поліфункціонального засобу спілкування допомагає (при певній підготовці) створенню якісно нових психологічних ситуацій, дає новий імпульс до масових дій, прояву массвих емоцій. І тут надзвичайно важливо створити такий соціально-педагогічний механізм спілкування, який з метою формування нової системи ціннісних орієнтацій сприяв би ефективній адаптації особистості, соціальних груп і суспільства, налагодженню механізму емоційної саморегуляції громадського життя.

Аналіз театралізованої гри дозволяє виділити умови її ефективного виховного впливу на учасників театралізованих дійств:
- соціально значуща спрямованість змісту, усвідомлення сенсу та кінцевого результату;
- педагогічна спрямованість засобів театралізації;

- включеність учасників свята в комплекс та систему педагогічних впливів;
- цілеспрямованість процесу організації гри (від колективного задуму, розстановки сил, розподілу ролей) з врахуванням впливу її на розвиток та корекцію особистісних якостей учасників театралізованого дійства.

Найефективніше, на нашу думку, використовувати ігрову діяльність в процесі святкового спілкування, бо саме свято, як правило включає поряд з іншими засобами систему ігрових дій. Ігрова природа свята дає необмежені можливості для теоретичної і експериментальної розробки основ святкового спілкування як соціально-педагогічного феномену і концепції його соціальної технології.

Ігрова діяльність розглядаються як механізм святкового спілкування, тому так необхідно було проаналізувати основні напрямки дослідження цього явища у працях дослідників. Їх виявилося більше десяти. Більше того, переважну більшість їх присвячено ролі гри у житті та розвитку дітей, в той час як життя дорослих теж заповнене ігровою діяльністю, і тому вміння користуватися грою так важливе для педагогів і організаторів дозвілля.

Вміння ефективно користуватися грою існувало в усі часи, і тому в нашому дослідженні доведено, що в кожному суспільстві ціннісні орієнтації багато де в чому залежать від ігрової діяльності, тобто історико-теоретичний аналіз дав підгрунтя для подальшої побудови та розвитку формуючого експерименту. Лише в Києві експериментом було охоплено більш як 50 тис. учасників свят.

Автор дослідження виділив і разом з групою студентів дослідив основні напрями ігрової діяльності на основі системного підходу до аналізу святкового спілкування.

Опрацьована відповідно до умов, засобів і форм організації соціокультурна модель свята як інституту спілкування служить основою для розробки питань соціальної технології організації святкового спілкування в педагогіці дозвілля. Це, по-перше, дає можливість розглядати організацію святкового спілкування як специфічну галузь педагогіки дозвілля; по-друге, створити на цій підставі стратегію його розвитку, по-третє, подібна форма організації висувається як соціально-педагогічний алгоритм режисури

святкового спілкування.

Соціальні функції святкового спілкування залежать від двох принципових програм, на які спирається технологія їх організації. В основі їх відмінностей лежить ставлення до особистості у святковій культурі. Якщо цю діяльність спрямовано на особистість як об'єкт художнього впливу, то в її основі лежить видовищно-комунікативна програма, яка орієнтує соціального педагога на розподіл святкуючої спільноти на глядачів і виконавців. На відміну від видовищно-комунікативної програми існує формуюча програма, яка спрямована на виховання самоцінної комунікабельної особистості. Така програма організує поведінку територіальної спільноти як активно-колективне, де об'єкт і суб'єкт святкового спілкування неподільні: не існує поділу на глядачів і виконавців. Навіть організовані на святі дії учасників мають інший соціально-технологічний принцип. Така дія, ставши святковим видовищем, формує опозиційні групи в середовищі учасників свята, які сприймають опозиційно-публічну дію як видовище.

Опозиційно-публічна дія, ігрова за своєю природою, виконує комунікативно-організуючу функцію по відношенню до святкового спілкування в цілому завдяки своїй змагальній природі. Таке спілкування за своїм характером самодіяльне, спрямоване на:

а) взаємний обмін емоціями, ціннісними орієнтаціями;

б) соціалізацію особистості через включення її в систему культурних цінностей територіальних спільнот;

в) формування самоцінної особистості, здатної до самовиявлення у всіх сферах культурного життя.

Основна мета формуючої програми – створення умов для пробудження творчого потенціалу особистості, її максимального вияву як самодіяльної, а відтак, самоцінної особистості. Своєрідною ознакою такого типу святкового спілкування є колективно створюваний образ людської діяльності як момент духовного виробництва. Ритуальна, обрядова, змагальна, танцювальна, карнавальна діяльність всіх народів насичена такого роду діями.

Ми вважаємо поняття соціальної ролі гри у святі ключовим для розкриття своєрідності святкового спілкування, детермінованого діяльністю учасника.

Кожне свято, кожна форма діяльності, організована в ньому, передбачають функціонування системи соціальних ролей учасників

Засвоєння соціальних ролей на святі в широкому розумінні включає до себе і соціалізацію, і індивідуалізацію, і інтеріоризацію моральних норм; формування особистісних установок відповідно до соціокультурних цінностей суспільства. Система ролей на святі у сучасній науці узгоджується з принципами їх класифікації, яка включає:

1. Статусні ролі, це так звані "наслідувані ролі", які люди отримують чи з народження (статева, етнічна, роль громадянина певної держави), чи на якомусь етапі життя. Для їх реалізації в святі не вимагається займати ту чи іншу позицію, це "безпозиційні ролі".

2. Позиційні ролі, які визначаються досить сталим місцем в системі соціальних відносин, які займає особистість.

3. Ситуаційні ролі, як фіксовані стандарти поведінки і діяльності, обумовлені конкретними ситуаціями свята і не прив'язані до конкретних позиційних ролей.

Ситуаційні ролі на святі діляться на специфічні (визначені умовами ситуативного святкового спілкування) і на особистісні (визначені ціннісними орієнтаціями учасника). "Рольовий репертуар" учасника свята залежить від багатьох ситуаційних і особистісних чинників. Набір і виконання "рольового репертуару" у святі визначається типом святкування і його діяльнісною програмою. Така програма включає рольову святкову діяльність в стереотипних ситуаціях спілкування (соціонормативна модель) на святі, в функціонально-імпровізаційних ситуаціях святкового спілкування (карнавально-ігровий спосіб організації), в змагальних ситуаціях спілкування (спортивно-ігровий спосіб організації) і т.д. Діяльнісна програма соціально-культурної організації спілкування базується на принципі єдності рольової регламентації поведінки з максимумом імпровізації.

Імпровізація як характерна риса виконавського стилю знаходиться у протиріччі з рольовою регламентацією. Саме в цьому – джерело, рушійна сила, енергетичний заряд активності суб'єктів святкового спілкування.

Все вищезазначене являє собою концепцію організації святкового спілкування як системи ігрових дій, яка лягає в основу багатьох свят та стала предметом особливого вивчення у вузах культури.

Таким чином, теоретична і практична діяльність організатора

святкового спілкування за змістом передбачає безмежний ланцюг дій постановки і рішення соціальних завдань, пов'язаних з проблемами трансформації особистості і соціальних груп.

Запропонована нами концепція святкового спілкування з використанням театралізованих ігор може сприяти реконструюванню національних форм дозвілля і створенню цілого комплексу нових форм, значно підняти рівень реалізації соціально-педагогічного потенціалу гри при проведенні масових театралізованих дійств.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в таких публікаціях:

1. Суть та історія виникнення ігрової діяльності // Зб.ст. аспірантів Київського державного інституту культури. – К.: КДІК, 1995. – С.105-115.
2. Театралізована гра як засіб соціалізації особистості // Культура України: стан, проблеми, тенденції розвитку. Збірник статей. К.: ІПК ПК, 1997. – С.26-28.
3. Драматизація як основа програмування святкового спілкування // Актуальні проблеми історії теорії та практики художньої культури. Збірник статей. – К.: ІПК ПК, 1998. – С.147-151.
4. Підготовка та проведення гри. Методичні рекомендації. – К.: ІПК ПК, 1998. – 12с.
5. Місце роль ігрової діяльності у масовій художній роботі // Всеукраїнська науково-творча конференція "Проблеми розвитку педагогічних здібностей студентів". – К.: КДІК, 1995. – С.40-43.

Перенчук Юрій Михайлович. Використання гри як засобу святкового спілкування учасників масових театралізованих дійств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. Київський державний університет культури і мистецтв, Київ, 1998.

Дисертацію присвячено визначенню шляхів використання гри як засобу гармонізації та соціалізації особистості в умовах проведення театралізованих дійств. Розглянуто сутність, природу і соціальну технологію ігрової діяльності, обгрунтовано її соціально-педагогічну модель.

Ключові слова: гра, святкове спілкування, ігрова діяльність, театралізоване дійство.

Перенчук Юрий Михайлович. Использование игры как средства праздничного общения участников массовых театрализованных действ. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. Киевский государственный университет культуры и искусств, Киев, 1998.

Диссертация посвящена определению путей использования игры как средства гармонизации и социализации личности в условиях проведения театрализованных действ. Рассмотрены сущность, природа и социальная технология игровой деятельности, обоснована ее социально-педагогическая модель.

Ключевые слова: игра, праздничное общение, игровая деятельность, театрализованное действо.

Perenchuk Yuri Michailovich. Using the playing as a means of Lestive intercourse of the participants of the mass theatrical performances. Manuscript.

The dissertation to competition for the scietific degree of the pedagogical science candidate in speciality I3.00,05 - social pedagogy. Kyiv State Univerаity of Culture and Arts, Kyiv, I998.

The thesis is devoted to the determination of the ways of using the playing as a means for a personality being harmonious and socialized in the condition of theatrical performances. The essence, nature and social technology of the playing activity are investigated, its social and pedagogical model is substantiated

Key words: playing, Lestive intercourse, playing activity, theatrical performance.